

ART IN DEMOCRACY

БОРБАТА ЗА ДЕМОКРАТИЧНИТЕ ЦЕННОСТИ ПРЕЗ
ПОГЛЕДА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ЕВРОПЕЙСКИ ТВОРЦИ

Европейски парламент

© Европейски съюз, 2023 г

Тази публикация е издадена в Люксембург за информационни цели по повод изложбата Art in Democracy от колекцията за съвременно изкуство на Европейския парламент, с цел да предостави образователна справка за произхода и художественото наследство на художниците, чиито творби са изложени, и на запазване и популяризиране на техния принос към културното наследство на Европа.

Тази публикация е предназначена изключително за некомерсиална употреба в помещенията на Европейския парламент. Неразрешеното използване, възпроизвеждане или разпространение на съдържанието на тази публикация е строго забранено. По-нататъшното използване на определени изображения извън предвидените тук цели може да бъде ограничено от авторските права на артистите или други трети страни. Европейският парламент отхвърля всякаква отговорност, която може да възникне във връзка с неразрешена употреба.

Всяко възпроизвеждане, адаптиране, частично изменение или препредаване по телевизия, кабел или онлайн на произведения от репертоара на SABAM е забранено, освен с предварителното разрешение на SABAM, белгийско дружество на авторите, композиторите и издателите,

rue d'Arlon 75 – 77 à 1040 Bruxelles, Belgique.

Тел. : 02/286.82.80,

Интернет: <http://www.sabam.be>

Ел. поща: visual.arts@sabam.be

ЗАЩО ИМЕННО „ИЗКУСТВО И ДЕМОКРАЦИЯ“?	4
1. ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ. ПРОЕКТЪТ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЕВРОПА. ДЕМОКРАЦИЯТА И НЕЙНИТЕ ПРАВИЛА	6
2. ГРАЖДАНСКА И ПОЛИТИЧЕСКА АНГАЖИРАНост	10
3. ОТНОШЕНИЯТА НА ГРАЖДАНИТЕ С ПУБЛИЧНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ И ПРАВОСЪДИЕТО	12
4. РИСКОВЕ И ОПАСНОСТИ ЗА ДЕМОКРАЦИЯТА	14
5. СРЕДСТВАТА ЗА МАСОВО ОСВЕДОМЯВАНЕ И ДЕМОКРАЦИЯТА	20
6. ДЕМОКРАЦИЯТА И ПРОМЕНИТЕ В ГРАДСКАТА СРЕДА	24
7. ДЕМОКРАТИЗАЦИЯ НА ИЗКУСТВОТО	26
БЕЛЕЖКИ	29
ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗТОЧНИЦИ	30

**ИЗТЕГЛЕТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЯ
КОМПЛЕКТ ЗА ПРЕПОДАВАТЕЛИТЕ
И ПРЕДСТАВЕТЕ ИЗЛОЖБАТА В
КЛАСНАТА СТАЯ**

ЗАЩО ИМЕННО „ИЗКУСТВО И ДЕМОКРАЦИЯ“?

Какво представлява демокрацията? Защо Европейският съюз защитава демократичните ценности? Колекцията на Европейския парламент от произведения на съвременното изкуство включва значителен брой творби, които могат да подкажат отговорите на тези въпроси и да представят начина, по който демокрацията се интерпретира от творците на визуални изкуства от различните държави на континента.

Избраните произведения на изкуството могат да бъдат определени като критични и лични визии на всеки от посочените творци, изразяващи чрез своето творчество ясна позиция в защита на демокрацията. Те допринасят за повишаване на осведомеността относно необходимостта да отстояваме демократичните свободи и задължението да останем бдителни и да участваме в процесите в качеството си на решаващ фактор, например по време на избори. В този контекст творбите напомнят, че европейските граждани имат своята решаваща роля в защита на демокрацията, като гласуват на предстоящите европейски избори през юни 2024 г.

В допълнение изложбата има за цел да покаже ценни гледни точки по ключовите аспекти, от които се нуждае всяка здрава демокрация за функционирането си, например спазването на нейните правила и необходимостта от политическа ангажираност от страна на обществото. Тя повдига и други важни въпроси, които представляват тест за нашите демократични ценности, като например отношенията между гражданите и институциите, ролята на средствата за масово осведомяване при предоставянето на ясна и надеждна информация, ограниченията на правомощията на държавите по отношение на личния живот и на инициативите на гражданите, както и миграционните и трансграничните движения.

Някои важни тенденции в съвременното изкуство хвърлят светлина върху социалните и политическите реалности на съвременния свят, често с известна доза ирония, сарказъм,

скептицизъм или горчивина. В този смисъл те се характеризират със силния интелектуален, етичен и в някои случаи открито политически ангажимент, поет от толкова много творци през XX и XXI век.

Изкуството често може да възприеме критичен поглед, който прониква отвъд простотата и видимостта на ежедневието ни, за да разкрие аспекти, които често остават незабелязани, да изтъкне неудобни истини или да повдигне етични и исторически въпроси. Това е изкуство, което си поставя за цел да предупреждава и съветва, да коментира открито и да служи като предизвикателство.

То е мощен инструмент за комуникация и повишаване на осведомеността относно различни проблеми, тъй като дава възможност за изразяване по начини, различни от писменото или говоримото слово. Изкуството има способността да разтърсва и да свързва. То умее да побужда мисли и идеи и да служи като отправна точка за граждански диалог, за задълбочени разговори относно най-значимите теми за общността и за преодоляване на поляризацията по някои въпроси.¹

В настоящата панорама на визуалните изкуства съществуват тенденции, наречени „артивизъм“, „ангажирано изкуство“, „общностно изкуство“, „екологично изкуство“ и др., съгласно които функцията на изкуството е да служи като средство за протест и за повдигане на въпроси и проблеми от политическо естество, които следователно могат да бъдат обсъждани демократично.

По този начин изкуството се превръща в средство за комуникация и политически инструмент, насочен към трансформация на обществото: език, който надхвърля академичния и музейния свят, за да се придвижи към други области и да достигне до по-широка аудитория. Това е една от амбициите, които в рамките на различни стратегии и цели насърчават появата на няколко авангардни художествени течения на XX век, например дадаизъм и сюрреализъм, а по-късно и концептуалното изкуство.

Няма много художествени инициативи, изразени в колекции или движения, които приемат думата „демокрация“ от свое име. През 1974 г. терминът е използван в името на художествената общност „Творци за демокрация“, която преследва „ясна и категорична цел: да изрази солидарност с международните политически борби. Експерименталните художествени практики, възприети от групата, представляват не само нови начини за създаване на изкуство, но и алтернативни методи за изразяване на политическа мисъл и проявяване на политически действия. (...) „Творци за демокрация“ превръщат солидарността в творчески политически акт“.²

Не бива да се забравя, че произведенията на изкуството, които съставляват тази изложба, както и много други творби, представени в колекции и изложби в цяла Европа, са породени до голяма степен от възможността, която едно демократично общество предлага на хората, а именно да изразяват свободно своето мнение и своите идеи чрез разнообразни средства. Един от тези комуникационни канали е изобразителното изкуство, свързано с развитието на интелигентността и критичното мислене, както признава Европейският парламент:

„Популяризирането на европейското културно многообразие и на познанията за общите корени се основава на свободата на художествено изразяване, способностите и уменията на хората на изкуството и културните дейатели, на съществуването на процъфтяващи и устойчиви сектори на културата и творчеството в частната и в публичната сфера и на способността им да създават произведения, да бъдат иновативни и да реализират и разпространяват своите произведения сред широка и разнообразна европейска публика“.³

„Като има предвид, че Европа представлява огромно богатство на културно, социално, езиково и религиозно многообразие; като има предвид, че в този контекст споделените ценности, които обединяват нашите общества, като свободата, социалната справедливост, равенството и недискриминацията, демокрацията, правата на човека, принципите на правовата държава, толерантността и солидарността, са от решаващо значение за бъдещето на Европа; (...) Подчертава богатия принос на европейската художествена продукция за културното многообразие и ролята, която то играе за разпространението на ценностите на ЕС и за убеждаването на европейските граждани да развият критично мислене (...)“⁴

1. ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ. ПРОЕКТЪТ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЕВРОПА. ДЕМОКРАЦИЯТА И НЕЙНИТЕ ПРАВИЛА

Започваме това художествено пътешествие, свързано с демокрацията, с набор от произведения, които пресъздават положителни и вълнуващи виждания за осъществяването на европейския проект.

В края на 80-те години на миналия век Франсоаз Шайн изготвя поредица от релефни пана, подобни на тези, които могат да бъдат намерени в градоустройствените планове на големите съвременни градове или в карти на инфраструктурата и на транспортните линии (например метро и железопътни линии, главни пътища, въздушни коридори).

Нейното произведение *Ideoglyphe Européen (Европейска идеоглиф)* (1988 г.) представлява лабиринт от пресичащи се маршрути и посоки, наложен върху метална повърхност, умислено ръждива; сред тази плетеница от пътища проблясват миниатюрни електрически крушки, разположени там, където биха се намирали столиците на ЕС върху картата на континента. Ансамбълът е увенчан с редица малки часовници, указващи часовите зони, които според Шайн трябва да бъдат разчетени като знак за разбирателство и съгласие между държавите: от френския израз "mettre des montres à l'heure", да свърши часовниците, т.е. знак за разбирателство и съгласие".⁵

През 1997 г., когато творбата е придобита и представена пред Европейския парламент, Шайн определя това релефно пано като „абстрактно произведение, което всъщност е на тема изграждането на Европа. Тази творба, която обрисова границите на един континент в движение и в разгара на трансформацията си, е създадена две години преди падането на Берлинската стена. Като пророчество за едно събитие, което разтърси Европа след Втората световна война, аз направих тази скулптура, след като живях в Ню Йорк в продължение на десет години. Това беше дълъг период на отсъствие и страдание, които несъмнено ми позволиха да разбера, благодарение на погледа отвън, онова сближаване, което съществува между всички европейски държави, сближаването, създадено от един-единствен народ: европейския“.⁶

Освен това Шайн определя *Ideoglyphe* като първата от дълга поредица големи творби, осъществени от нея от 1989 г. насам. Нейният международен проект за градско изкуство, разработен в различни метростанции в европейските столици, също възпроизвежда този основен мотив: мрежата, с цел да се изрази тясната връзка между познанието и демокрацията.⁷

Друго емблематично произведение, което разглежда ключовата функция на Европейския парламент като двигател на парламентарната демокрация на континента, е *European Parliament (Европейски парламент)* (1979 г.). Неговият автор, Джон Васар Хаус, изобразява предмет, напомнящ голям компас, астралабия или друг научен навигационен уред, който символизира конкретен момент от историята на европейския проект през 1979 г.:

*„Творбата „European Parliament“ е замислена в чест на изборите през 1979 г. и изобразява момент, в който няколко европейски държави се стремят към присъединяване и членство. Вече членуващите държави са изобразени като плътен и солиден пръстен. Новите кандидати за присъединяване са готови да станат част от него в завихряща се центробежна сила“.*⁸

Освен това морфологията на скулптурата съдържа важно позоваване на разделението на правомощията в рамките на Европейската общност:

*„Малкият ламиниран пръстен, който се върти около оста си, съставена от 3 карфици, които представляват Съвета, Комисията и съдебната власт, символизира механизма на незаконодателните функции“.*⁹

Тези върхновяващи принципи са превърнати във вълнуващ ротационен механизъм – въображаем компас или часовник, който, с динамичен наклон по оста си, бележи движенията на действие, координирано между държавите, които съставляват Европейския съюз през 1979 г., и тези, които чакат скоро да се присъединят.

След като проектира тази скулптура като „визуално честване на един изключителен исторически момент, когато се провеждат първите всеобщии избори за Европейския парламент“, Васар дава допълнителни индикации за нейното значение: „Елементите с глобова форма, които съставляват пръстена, са 9-те държави членки, като всяка от

тях е оразмерена според нейната сила на гласуване. Външните им повърхности изразяват индивидуалността на държавите, докато вътрешната повърхност на пръстена представлява тяхното сливане в едно цяло: Европейския парламент.“¹⁰

Три движения в посока, обратна на часовниковата стрелка, по вътрешността на пръстена изобразяват съответно Франция и Германия, Бенелюкс и Италия, Дания, Великобритания и Ирландия като хронология на новосъздаденото европейско сътрудничество. Гърция очаква да влезе в кръга. Основата, символизираща електората, се състои от поток от различни политически течения, върху които се опира цялата парламентарна структура. Тези течения изпъкват като кинетична сила, която дава тласък на дейностите на Парламента“.

Пленарната зала, която представлява законодателната власт на Европейската общност, е представена в творбата *Hémicycle Strasbourg (Пленарна зала, Страсбург)* (1987 г.), показваща част от пленарната зала по време на заседание в пълен състав, председателствано от П. Данкерт през 1987 г., вероятно изкопирана по снимка от този период и изобразена от Джон Гуди Линч с документална точност и яснота.

Снимка, изпратена от Дж. Г. Линч: представяне на картината в Европейския парламент, 1987 или 1988 г.

Близко до другата голяма пленарна зала на Европейския парламент в Брюксел стои монументалната творба *Confluences (Сливания)* (1989 г.) на белгийския скулптор *Оливие Стребел*, който преизвиква гравитацията в една от своите най-гръзки творби. Художникът е издигнал истинско дърво от стомана – солиден цилиндричен ствол, който се издига и се разклонява в голям брой тръби, обособени в групи, които се докосват, разстилат и спускат в атриума на сградата „Спак“. Това е свободна и органична структура, която символизира, както подсказва заглавието ѝ, пространство на сливане и срещи, братство и добро разбирателство, което европейските нации трябва да се стремят да поддържат в обмена си и в общите дейности, които приемат.¹¹

ОЛИВИЕ СТРЕБЕЛ (1927 – 2017 Г.)

Белгия

CONFLUENCES (СЛИВАНИЯ), 1989 Г.

Полирана неръждаема стомана; 3200 x 1400 x 1300 cm
Дарено от твореца през 1992 г.

ФРАНСОАЗ ШАЙН (*1953 Г.)

Белгия

IDEOGLYPHE EUROPEEN (ЕВРОПЕЙСКИ ИДЕОГЛИФ), 1988 Г.

Панел от ръждив метал 200 x 200 x 40 cm

Дарено от Сюзан Дьолева през 1996 г.

ДЖОН ВАСАР ХАУС (1926–1982 Г.)

Съединени американски щати

PARLAMENTO EUROPEO 1979 Г. (ЕВРОПЕЙСКИ ПАРЛАМЕНТ), 1979 Г.

Бронз върху дървен пиедестал; 95 x 165 cm

Дарено от италианската държава на председателя Емилио Коломбо през 1979 г.

ДЖОН ГУДИ ЛИНЧ (*1946 Г.)

Нидерландия

HÉMICYCLE STRASBOURG (ПЛЕНАРНА ЗАЛА, СТРАСБУРГ), 1987 Г.

Маслени бои върху пано; 96 x 194 cm

Дарено от твореца

2. ГРАЖДАНСКА И ПОЛИТИЧЕСКА АНГАЖИРАНОСТ

Портрет на Пол-Анри Спак от Фабиан Егелстам, плакат на наградата „Сахаров“ за свобода на мисълта (издание от 1993 г.), и пишещата машина на Йозеф Антал – свидетел на интелектуалната и политическата дейност на нейния собственик – всички те се позовават на парадигматични герои, представителни за борбата за свобода и демократични ценности в Европа: чуждестранни примери за това как ангажираността, упоритата работа и лидерството на някои политически фигури представляват съществени елементи за установяването и просперитета на парламентарната демокрация.

Демокрацията се нуждае от свои герои: и то не само от най-популярните и известните, но и от анонимните герои, каквито са обикновените хора, видни от фотографското творчество на Пол Грeъм; хората често биват фотографирани по привидно непринуден и спонтанен начин, било то на улицата или на закрито. На снимката в колекцията от съвременно изкуство същите хора парадоксално присъстват чрез своето отсъствие, в един скромен ъгъл на град Белфаст, зает от обикновена циментова пейка.

От друга страна, произведението от гваш *Wähle!* (1979 г.) на Йорг Имендорф – художник, който разбира изкуството като коректив на социалните и политическите недоволства – датира от времето, когато той създава най-известната си поредица живописи *Cafe Deutschland* (1977–1982 г.).¹² Тази малка творба върху хартия – *Wähle!* – е вълнуващо въплъщение на свободния изказ и избора между различни алтернативи, което означава активно участие във въпросите, свързани с обществения живот.

ПЛАКАТ НА НАГРАДАТА „САХАРОВ“ ЗА СВОБОДА НА МИСЪЛТА (1993 г.)

ФАБИАН ЕДЕЛСТАМ (*1965 Г.)

Швеция

ПОРТРЕТ НА ПОЛ-АНРИ СПАК, 2013 Г.

Смесена техника върху платно; 140 x 110 cm

Дарено от твореца през 2014 г.

ПОЛ ГРЕЪМ (*1956 Г.)

Обединено кралство

UNTITLED, BELFAST (CONCRETE BENCH); 1988 Г.

Снимка върху алуминиев панел; 75 x 100 cm

Закупено чрез галерия Антони Рейнолдс (Лондон) през 1993 г.

ЙОРГ ИМЕНДОРФ (1945–2007 Г.)

Германия

WÄHLE, 1979 Г.

Гваш върху хартия; 28 x 21 cm

Закупено чрез галерия Рудолф Цвирнер (Кьолн) през 1983 г.

ПИЩЕЦА МАШИНА „CONTINENTAL“

Пищецата машина на Йозеф Антал. Унгария

Колекция на Европейския парламент от произведения на изкуството и културата

3. ОТНОШЕНИЯТА НА ГРАЖДАНИТЕ С ПУБЛИЧНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ И ПРАВОСЪДИЕТО

Отношенията между гражданите и институциите, както правителствени, така и неправителствени – отношения, твърде често обременени от недоверие – са основната тема, която може да бъде забелязана в някои творби в колекцията, като например в *Girokantoor* на Джон Гуди Линч (1983 г.) и *Power is Work, Work is Power* на Хана Колинс (1990 г.).¹³

Върху картината на Дж. Г. Линч е нарисувано гише, което би могло да се намира в банка, министерство или публична агенция. Ако се възгледаме, ще забележим върху стъклото на гишето отражението на жена, носеща две чанти или куфарчета – и неясен, труден за анализиране жест на двамата служители или длъжностни лица, защитени зад стъклото, както и надпис „gesloten“, който показва, че учреждението е затворено. Всекидневната ситуация, изобразена и очертана от Линч, придобива парадигматично и критично измерение, като подчертава липсата на комуникация и съдействие от страна на властта (институцията или администрацията) спрямо гражданина, който отправя искане.

Това разстояние, което изглежда непреодолимо, се засилва още повече във фотографския диптих на Хана Колинс, озаглавен *Power is Work, Work is Power* (1990 г.), където изображения в творбата адвокат (Queen's Counsel), който се определя чрез символа си на политическа власт, а именно перуката, е обърнат с гръб към наблюдаващия и съответно представен като безлична и недостъпна фигура.

За разлика от двете предходни творби, малката рисунка на Гали отдава ведра и безгрижна почит към службата за социално подпомагане или пенсионно осигуряване.

ДЖОН ГУДИ ЛИНЧ (*1946 Г.)

Нидерландия

GIROKANTOOR, 1983 Г.

Маслени бои върху пано; 60 x 52 cm

Закупуено от твореца през 1983 г.

ГАЛИ (*1944 Г.)

Германия

**AN DAS VERSORGUNGSAMT [КЪМ СЛУЖБАТА ЗА
СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ], 1983 Г.**

Креда върху хартия; 30 x 21 cm

Закупено чрез галерия Георг Хотелфер през 1983 г.

ХАНА КОЛИНС (*1956 Г.)

Обединено кралство

POWER IS WORK, WORK IS POWER, 1990 Г.

Желатинов сребърен печат; (диптих) 120 x 190 cm всяка

Закупено от твореца през 1993 г.

4. РИСКОВЕ И ОПАСНОСТИ ЗА ДЕМОКРАЦИЯТА

Поляризацията на конфликтите и разногласията между различните общности, страхът от бъдещето и прекомерното наблюдение и контрол на хората са теми и опасения, отразени в редица произведения, които възпроизвеждат състояние на криза и тревога, като ни подтикват да възприемем съзнателна позиция по отношение на реалностите, които те тълкуват.

Уили Дохърти фотографира градски пейзаж – безлюдна улица в рогния си Дери, обвита в сивкава мъгла; жителите отсъстват или са се затворили в къщите си. Тази елипса му позволява да улови ситуация, белязана от скрито насилие и напрежение, която той обозначава с думата *Endurance*, издаваща съпротивление, упоритост, цялост.¹⁴

Така Дохърти прибъзва до връзка между думата и образа, която вече се е практикувала през 20-и век от теченията дадаизъм и сюрреализъм, а по-късно и от концептуалното изкуство. Той използва този семантичен ресурс по отношение на историческия, политическия и социалния конфликт, преживян в Северна Ирландия, и прави препратка към посланията и графитите, написани по стените на Дери и от двете страни.¹⁵

Това са лаконични и на пръв поглед енигматични послания, като например тези, написани върху диптиха: *Many have eyes but cannot see (Мнозина имат очи, но не виждат)* (1992 г.). В лявата и дясната част на крилата са думите: „Blind spot“ (мъртва точка) и „Vanishing point“ (точка на изчезване), може би загатващи мъртвите, невидимите зони, до които наблюдението, било то чрез камери или чрез патрули, просто не достига.¹⁶

Окото, което има потенциала да види и непреднамерено да наблюдава определени области от територията и социалния живот, представлява обезпокоителен иконографски елемент в ретро осветената фотографска творба от дуото TwoFourTwo – *Believe in me* (2005 г.), където огромният клепац на човешкото око изпъква зад метална решетка, подобна на тази в затвор.

Въз основа на специфичен исторически и социален контекст Дохърти създава образ – *Endurance* – чието значение, ако пренебрегнем географския и политическия му контекст, може да бъде универсална препратка към всяко грубо място и ситуация, в които гражданското

общество е в положение на подкрепяща и тиха съпротива срещу гадена заплаха. Освен това творбата на Дохърти включва волята да съхрани жива паметта за събитията, довели до конфликта. От тях може да се отправят предупреждения за необходимостта от увеличаване на гражданския и творческия капацитет на обществата за мирно решаване на проблемите, насърчаване на сътрудничеството и избягване на екстремни, насилствени ситуации като тази, обрисувана в творбата на Джеймс Ханли *The Convert* (1992 г.).¹⁷

Когато гържавата се преобрази в апарат за всяване страх, който не служи на гражданите, а ги използва и нарушава неприкосновеността на личния им живот, тогава тя приема образа на един митологичен левиатан. Това създание може да бъде видяно да се появява от океана в централния панел на апокалиптичния триптих на Андрей Даниел: *Trilogy: The Elusive Meaning of Cause and Effect: To Bruegel, The Mating Season of the Leviathans, The Death of Worker X (Трилогия: Неуловимият смисъл на причинно-следствените отношения – Към Брюгел, Любовният период на левиатаните, Смъртта на работника X.)* (2009 г.).

Даниел вероятно се позовава на левиатан на Томас Хобс (1651 г.) и едновременно с това отдава почит към художника от шестнадесети век Питер Брюгел Старши. По-конкретно той се позовава на един от шедеврите на Брюгел: *Dulle Griet* (около 1564 г.) – колекция на музея Mayer van den Bergh, Антверпен, в която основният герой, Дуле Грит, поглежда към зиналата паст на Ага, символизирана от муцуната на левиатан.¹⁸

По същия начин, по който картините на Брюгел могат да се разглеждат през 16-и век като визуални документи на популярната култура, героите в триптиха на Даниел са обикновени хора от 21-ви век: туристи в лявото крило, строителни работници в дясното; всички те започват да страдат от космическите сътресения, внезапно разтърсили живота им.

В България Даниел е признат за „художник, общостен лидер, колега, наставник; той се утвърждава като една от водещите фигури в изкуството, които тласкат българската живопис напред в края на 20-и и началото на 21-ви век“. Както посочва един от най-добрите познавачи на творчеството на художника, Даниел твърди и вярва,

че творците следва да синтезират смисъл: „И ако не се научим да измисляме смисъл, да синтезираме смисъл за себе си и за другите, за много големи групи хора, това съществуване би било по-скоро някакъв вид вегетирание“.¹⁹

Други видове опасности и бегствия – тероризъм, война, вандализъм и пр. – които също застрашават демокрацията и свободата, са илюстрирани с хумор от Фло Касеару в нейната поредица от рисунки *Fears of a Museum Director* (2014 г.). Тези привидно комични сцени придобиват по-дълбок смисъл: те изразяват страха от несигурното бъдеще чрез типичен за журналистическите карикатури подход, показващ репертоар от екстремни и катастрофални ситуации, на които може да бъде обект всяка публична или частна институция.

Рискът от некритично мислене и отчуждаване намира точно алегорично представяне в творбата с маслени бои върху дърво на Янис Гаутис: *The Parade (Парада)* (1983 г.). Тук са представени принципите на пренаселеност, индоктриниране и хомогенизиране, което показва общите характеристики на човека, преобразуван в линейно и отчуждено стаго от идентични човешки същества, стоящи във взаимнозаменяеми редици. Гаутис добавя щипка хумор в тази строга човешка тълпа, което ни позволява по-лесно да раздвоим това изображение на социална система, която е преобладаващо еднородна.

В крайна сметка усещане за несигурност лъха и от творбата на Дан Волгерс *End of the public road* (1995 г.), където наблюдаващият може да се разпознае във водача на превозното средство, отразен в металиковата синя сигнализация, поставена в края на пътя. Ако приемем обществената пътна мрежа като метафоричен образ на цивилизацията и върховенството на закона, тогава тази снимка може да се разглежда като двусмислено предупреждение за това какво може да се случи отвъд обхвата на принципа на правната сигурност.

УИЛИ ДОХЪРТИ (*1959 Г.)

Обединено кралство

ENDURING, ДЕРИ, 1992 Г.

Черно-бяла снимка върху алуминиев панел, 125 x 190 cm
Закупена чрез галерия Matt (Лондон) през 1993 г.

ДАН ВОЛГЕРС (*1955 Г.)

Швеция

HÄR SLUTAR ALLMÄN VÄG (ПОРЕДИЦА)

КРАЙ НА ОБЩЕСТВЕНИЯ ПЪТ III, 1995 Г.

Цибахром, издание 1/3; 162 x 196 cm
Закупено от Патрик Фьорберг

УИЛИ ДОХЪРТИ (*1959 Г.)

Обединено кралство

MANY HAVE EYES BUT CANNOT SEE, 1992 Г.

Хромогенни фотографии с текст (диптих) (вляво: Vanishing point, вдясно: Blind spot); 122 x 184 cm всяка
с означение (на гърба) Закупена чрез галерия Оливър Даулинг (Дъблин) през 1992 г.

АНДРЕЙ ДАНИЕЛ (1952–2019 г.)

България

ТРИЛОГИЯ: НЕУЛОВИМИЯТ СМИСЪЛ НА ПРИЧИННО-СЛЕДСТВЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ, 2009 Г.

НА БРЪОГЕЛ; ЛЮБОВНИЯТ ПЕРИОД НА ЛЕВИАТАНИТЕ; СМЪРТТА НА РАБОТНИКА X

Маслени бои върху платно; 170 x 160 cm всяка (триптих)

С поставени инициали и дата (долу вляво на левия и централния панел, долу вдясно ъгъл на десния панел)

Закупуено от твореца през 2011 г.

ФЛО КАСЕАРУ (*1985 Г.)

Естония

FEARS OF A MUSEUM DIRECTOR („СТРАХОВЕТЕ НА ДИРЕКТОРА НА МУЗЕЯ“), 2014 Г.

Молив върху хартия
65 × 50 см (всяка рисунка)

ДЖЕЙМС ХАНЛИ (*1965 Г.)

Ирландия

THE CONVERT, 1992 Г.

Маслени бои върху дъска, 175 x 121 cm

С дата и заглавие (на гърба)

Закупено от твореца през 1993 г.

TWO/FOUR/TWO (ХУДОЖЕСТВЕНА ГРУПА, СЪЗДАДЕНА ПРЕЗ 1996 Г.)

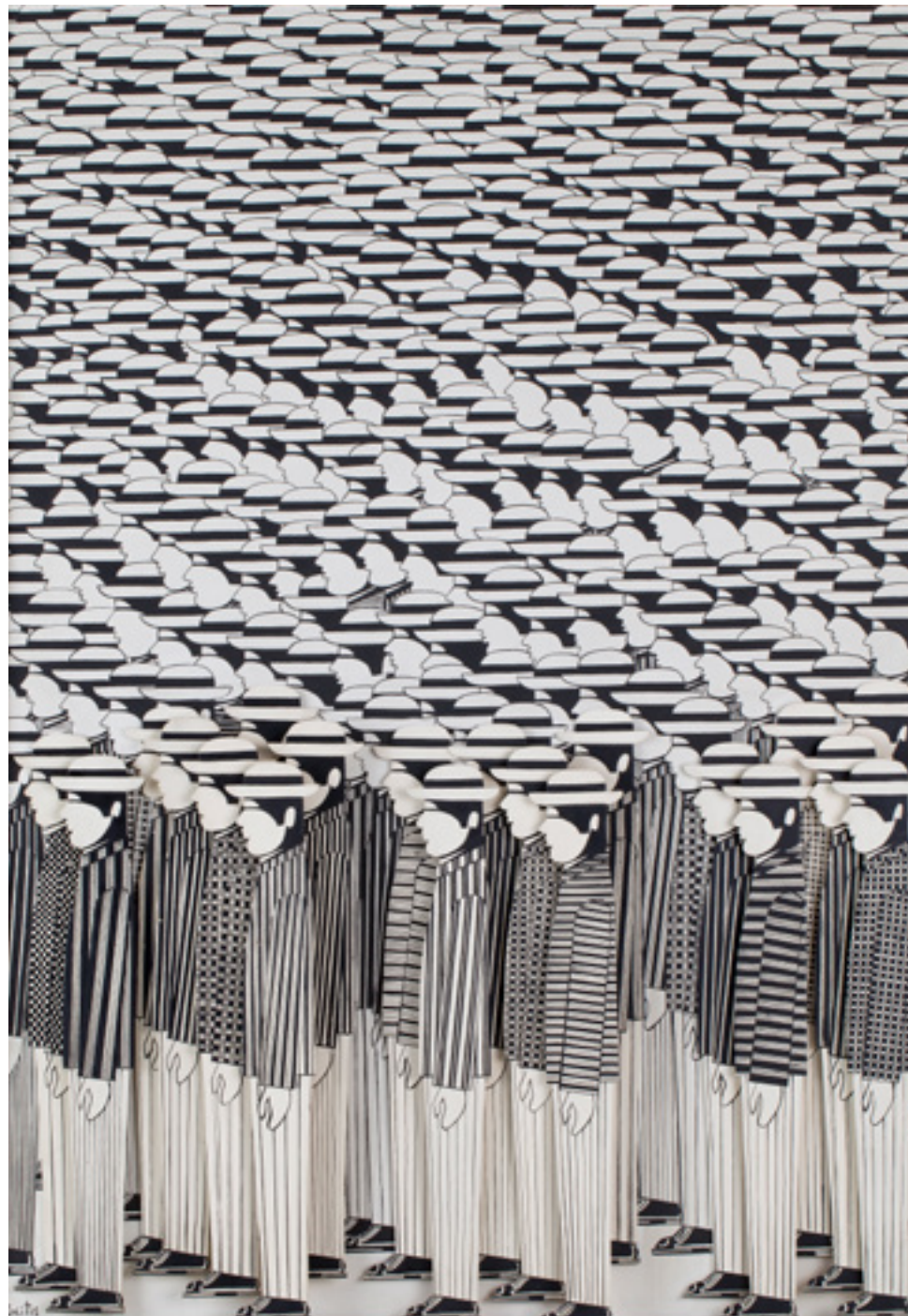
КОСТАС МАНЦАЛОС (*1963 Г.) И КОНСТАНТИНОС КУНИС (*1973 Г.)

Кипър

BELIEVE IN ME (ВЯРВАЙТЕ В МЕН), 2005 Г.

Снимка, плексиглас, метал, светлина; 62 x 60 cm

Закупено от творците през 2007 г.

ЯНИС ГАИТИС (1923–1984 Г.)

Гърция

THE PARADE (ПАРАДА), 1983 Г.

Маслени бои върху дърво; 160 x 115 cm

Подписана (долу вляво)

Закупено от твореца през 1983 г.

5. СРЕДСТВАТА ЗА МАСОВО ОСВЕДОМЯВАНЕ И ДЕМОКРАЦИЯТА

Връзката между властта, медиите и обществеността е въпрос, който е силно застъпен в произведенията на Олаф Мецел и Антони Клаве. Творбата на Мецел, с по-ясен и провокативен тон, показва преобразуването на информацията в пресата в някакъв позлатен идол.

Властта да се информира, но също така и да се изопачават възприятието и мнението на обществеността относно ежедневните събития, е повтаряща се тема в изкуството на Олаф Мецел. Големият панел *Il Messagero, mercoledì 12. October 1988* (1989 г.) се състои от метални матрици за отпечатване на едноименния италиански вестник на датата на заглавието. Основните проблеми, гравирани в матриците — отвличания, терор, трагедии — са станали почти неразличими за днешните дистанциращи любители от сложната напукана повърхност на тази релефна алуминиева творба.

Картината на Антони Клаве дава представа за стойността на новините в пресата и нейното разпространение в градското пространство. *New York II* (1989 г.) прави алюзия за разпространението на културата, нейния постоянен цикъл на употреба, бързо износване и подмяна. Поп поетиката и използването на колажи — изображения от вестници и списания, поставени директно върху повърхността — са в синхрон с художествената продукция на американеца Роберт Раушенберг през шестдесетте години: изображения, прелетени в подобна на палимпсест подредба и пунктирани от жестови мазки на светлинен пигмент.

Препратката към новините, възплътени във вестниците чрез текст и снимки, също в основата на концепцията и на произведението *Wall* (2008 г.), в която мултимедийната художничка Анна Баумгарт изобразява ужасяваща и трагична реална ситуация, изведена от конкретен момент от европейската история.

Оформен с главни букви в подножието на една от цифрите е надписът Reuters Fotuit — новинарска агенция — за да се посочи иконографичният произход на групата скулптури. Възността визуалната препратка е снимка в пресата, обезсмъртяваща група берлинчани, които бягат, след като са били евакуирани от домовете си през август 1961 г. Моментът на снимката е изграждането на тази стена, разсичаща града на две, така че нейното преминаване да става все по-трудно и накрая тя да се превръща в смъртоносна бариера, която ще символизира дълбокото идеологическо разделение между Съветския блок и Запада през следващите три десетилетия. Тази рана изчезва час през 1989 г., когато стената е разрушена: исторически момент, уловен в някои от снимките от поредицата на Франк Тил *Berlin* (1990 г.)

Баумгарт посочва фотожурналистическия произход на нейните скулптури, като разделя всеки човек на две ясно обособени половини: сива градация в предната част и плътна бяла част на гърба. Това разграничение отразява двуизмерния произход на групата и транспонирането ѝ от снимка в триизмерно пространство.

Въпреки че скулптурата е много по-абстрактна от оригиналната снимка и не показва подробно лицата на отделните хора, Баумгарт придава забележителен реализъм на предметите, които те носят, включително текстурата на кутиите и чантите. Чувството за неотложност и страх, породено от позициите и жестовете на берлинските граждани във фотографията, е смекчено от смолата — материал, широко използван от бележити съвременни фигуративни скулптори като Хуан Муньос или Кийт Егмайер.

ОЛАФ МЕЦЕЛ (*1952 г.)

Германия

IL MESSAGERO, MERCOLEDI 12. OTTOBRE 1988, 1989 г.

Матрица от вестник върху алуминиев панел; 237 x 310 x 27 см
Закупено чрез галерия Fahnemann (Берлин) през 1990 г.

АНТОНИ КЛАВЕ (1913–2005 Г.)

Испания

NEW YORK II, 1989 Г.

Смесена техника; 162 x 130 cm

подписана и датирана (долу вдясно)

Закупено от твореца през 1991 г.

АННА БАУМГАРТ (*1966 Г.)

Полша

WALL, 2008 Г. (АНСАМБЪЛ ОТ 5 СКУЛПТУРИ)

Акрилна смола и акрилна боя; 123 cm (височина на всяка фигура)

Закупена чрез фондация Lokal Sztuki (Варшава) през 2009 г.

ФРАНК ТИЛ (*1966 Г.)

Германия

**MAUERABRISS IN DER HÖHE DES ALFRED DÖBLIN-PLATZES
IN BERLIN-KREUTZBERG**

Поредица Berlin (6 фотографии) (1990 г.)

19.50 x 58.50 cm

Дългосрочен заем от колекцията от произведения на изкуството на Германския парламент

ФРАНК ТИЛ (*1966 Г.)

Германия

BRANDENBURGER TOR IN BERLIN, NOVEMBER 1989

Поредица Berlin (6 фотографии) (1990 г.)

19.50 x 58.50 cm

Дългосрочен заем от колекцията от произведения на изкуството на Германския парламент

ФРАНК ТИЛ (*1966 Г.)

Германия

MAUER AN DER SCHILLING-BRÜCKE IN BERLIN-KREUTZBERG, JUNE 1990

Поредица Berlin (6 фотографии) (1990 г.)

19.50 x 58.50 cm

Дългосрочен заем от колекцията от произведения на изкуството на Германския парламент

ФРАНК ТИЛ (*1966 Г.)

Германия

MAUER IN BERLIN-KREUTZBERG, DEZEMBER 1989

Поредица Berlin (6 фотографии) (1990 г.)

19.50 x 58.50 cm

Дългосрочен заем от колекцията от произведения на изкуството на Германския парламент

ФРАНК ТИЛ (*1966 Г.)

Германия

MAUER AM MARTIN GROPIUS-BAU IN BERLIN-KREUTZBERG, JUNI 1990

Поредица Berlin (6 фотографии) (1990 г.)

19.50 x 58.50 cm

Дългосрочен заем от колекцията от произведения на изкуството на Германския парламент

ФРАНК ТИЛ (*1966 Г.)

Германия

BERLIN-SPANDAU, JULI 1990

Поредица Berlin (6 фотографии) (1990 г.)

19.50 x 58.50 cm

Дългосрочен заем от колекцията от произведения на изкуството на Германския парламент

6. ДЕМОКРАЦИЯТА И ПРОМЕНИТЕ В ГРАДСКАТА СРЕДА

Една съгласувана група произведения на български творци разглежда по критичен и образцов начин различни аспекти на влиянието, което включването на България в Европейския съюз оказва върху живота на хората.

Мотив I (Държавна машина) на Надежда Олег Ляхова е част от проект, озаглавен „**ГЛОБАЛНО И ДЪЛГОСРОЧНО СИТУАЦИЯТА Е ПОЛОЖИТЕЛНА**“ (2007–2009 г.), който включва поредица от кратки видеоклипове, заснети по улиците на София, както и поредица от цифрови отпечатъци върху платно („мотиви“), съдържащи статични изображения от посочените видеоматериали.

Това дигитално отпечатване се отнася до прекомерното градско развитие и правителствената намеса при планирането на големи градове. Редиците изкопни машини, подредени в хоризонтални линии като армия извънземни в примитивна видеоигра, символизират мащабната строителна треска, обхванала България след интеграцията на страната в Европейския съюз. Както самата Ляхова коментира:

„В резултат на присъединяването си към ЕС на 1 януари 2007 г. България получи статут на пълноправен член. Оттук произтича и възможността за участие във всички „специални“, „регионални“, „иновативни“, „трансгранични“, „мултикултурни“ проекти, насочени към прилагането на „нормите на ЕС“, както и възможността да се възползваме от „широк спектър от възможности“, предлагани от ЕС.

(...) Надойдоха предприемачи и инвеститори, които носеха оборудване и водеха всякакви специалисти. Започнаха интензивни строителни дейности. Строително оборудване, монтирано в квартала. Бетонът и железото замениха зелената трева. В средата на трясък, кал и облаци прах ентусиазирани хора и машини ежедневно допринасят за изграждането на нашето европейско бъдеще“.²⁰

Идеалистичното противопоставяне на критичното и скептично виждане на Ляхова ще намери идилично изображение в плакат, проектиран от полския илюстратор и художник Рафал Олбински,

където Европа, символизирана от статуя на жена в хармония с изобразителните модели на италианския ренесанс, спи мирно сред пасторален пейзаж, докато емблематични сгради в Полша разцъфват в съня ѝ.

Светла визия на чиста радост в градските пространства блика от живописата на Василена Ганковска, в която млади хора се събират беззрижно на тревните площи в парка Бургартен във Виена – *Afternoon at Burggarten #2* (2007 г.).

Ако произведенията на Надежда Ляхова изобразяват нов град в процес на изграждане, то цифровата фотография на дуото Мисирков и Бозданов Уикенд 2126 г. Вълчеви (2008 г.) разглежда институционалната структура на комунистическия режим, а именно Дома-паметник на БКП на връх Бузлуджа (1981 г.), понастоящем считан за необичайна монументална реликва с все още поддържан футуристично-научен вид.

Сградата, наподобяваща някаква бруталистична, ретрофутуристична леляща чиния, се откроява на фона на въображаем пейзаж, където са застанали членовете на семейството, облечени в народни носии.

Както отбелязват критиците:

„В Уикенд 2126 г. – Вълчеви (2008 г.) семейство Вълчеви е изобразено на пикник в слънчева неделя, носещо се по склоновете на връх Бузлуджа. Някои членове на семейството дори имат вид като да композират музикално парче, след като току-що са приземили лелящата си чиния на върха сред иначе пустинен пейзаж. Ясно е, че тази сцена, въпреки че се позовава на въображаемо минало и загатнато настояще, се развива в бъдещето. Въпреки странните им етно-средновековни одежди, напоянщи африкански роби, и ръчно изработени музикални инструменти, напоянщи отдавна забравена, но възродена от поп-фолка култура. Творбата на Мисирков и Бозданов предлага възможна версия на начина, по който Бузлуджа може да бъде виждана и оценявана след няколко поколения“.²¹

РАФАЛ ОЛБИНСКИ (*1945 Г.)

Полша

ПОЛША В ЕС

Създадена по повод членството на Полша в ЕС
64 x 80 cm

НАДЕЖДА ОЛЕГ ЛЯХОВА (*1960 Г.)

България

МОТИВ 1 (ДЪРЖАВНА МАШИНА); ИЗДАНИЕ 1/4, 2008 Г.

Дигитално отпечатване върху хартия; 59 x 64 cm

Надпис „ГЛОБАЛНО И ДЪЛГОСРОЧНО СИТУАЦИЯТА Е ПОЛОЖИТЕЛНА“

Закупуено от твореца през 2011 г.

ВАСИЛЕНА ГАНКОВСКА (*1978 Г.)

България

ЕДИН СЛЕДОБЕД В БУРГГАРТЕН № 2

ПОРЕДИЦА „СЛЕДОБЕДИ В БУРГГАРТЕН“, 2007 Г.

Маслени бои, маркери върху платно

БОРИС МИСИРКОВ (*1971 Г.) И ГЕОРГИ БОГДАНОВ (*1971 Г.)

България

СЕМЕЙСТВО ВЪЛЧЕВИ НА БУЗЛУДЖА, 2008 Г.

(От поредицата „WEEKEND 2126“; издание 3 + 1)

Пигментирана дигитална отпечатка; 81 x 118 cm

Закупуено от творците през 2011 г.

7. ДЕМОКРАТИЗАЦИЯ НА ИЗКУСТВОТО

Вкореняването на изкуството в ежедневието, в основни теми и социални проблеми от настоящето, като например връзката между културата и пазара, миграционните потоци или семейството, е характеристика, която се проявява с особен акцент в следващите избрани произведения.

Понастоящем политическото и социалното активиране на изкуството е едно от най-ефективните, противоречиви и разпознаваеми глобални изображения в графити. *Knock, Knock Knocking On Heaven's Door* (2007 г.) на Ян Елкен е енергична творба, съчетаваща техническите ресурси на тахизма и графитите. След хиперреалистичен период творчеството си, Елкен е привлечен от това улично алтернативно културно явление, което често е могъл да наблюдава по времето, когато е живял в гетото Laspatãe и е виждал много графити на път за малкото си жилище.

Творбата на Юп ван Лийсхаут *Medicine cabinet (Лекарски кабинет)* (1992 г.) представлява метална кутия с неутрален сив цвят и обикновен външен вид — формована репродукция на индустриален модел; пример за дискретен и концептуален художествен предмет, при който авторството и личността на художника привидно отсъстват. Произведението обаче се разкрива като противоречиво, тъй като при отваряне на вратата на кутията открива погипс на художника, изписан с големи букви в долната вътрешна част.

Художникът основава ателието Ван Лийсхаут през 1995 г. — място, чиято методология служи за поскопаване на митовете на творческия гений. За да произвежда полезно и въображаемо изкуство, основано на известно чувство за хумор и в услуга на обществото, Ван Лийсхаут е установил мултидисциплинарна практика, от която се раждат произведения на границите между изкуството, дизайна и архитектурата и която изследва тънката линия между създаването на изкуство и масовото производство на функционални предмети.

Производството и консумацията на храни, преработени индустриално и рекламирани като стандартизирани продукти от рекламни пана, са основен мотив в творбите на Марко Блажо, засвидетелстващи почит към Анди Уорхол с очевидната

препратка към серията от 1962 г. на американския художник на 32 кутии супа марка Campbell, считани днес за основополагащи на стила поп арт. В *Warhol 1* (2007 г.) Блажо е издигнал около опаковката супа гръко-римски портал — всеизвестен символ на римската античност и класическо изкуство, което навежда на мисълта за връзка между класическата и масовата култура.

Миграционните движения и тяхното дълбоко въздействие върху семействата и обществата са една от основните теми в творчеството на малтийската художничка Рут Бианко, с проекти като *Connecting geographies* и *Tidal dialogues and transit zones* тя усъвършенства художествената си практика, основана на научни изследвания, която повдига въпроси, свързани с територията и трансграничните движения.

Полиптихът *Lines of migration* (2020–2021 г.) е недвусмислено свързан с течението art contestataire или street art (улично изкуство) предвид изразителната употреба на колаж, както и комуникационната ефективност на символите и лаконичните писмени послания, които той представя. Както посочва самата художничка, творческото и тактилното качество на произведението играе жизненоважна роля в нейната цялостна концепция, още повече че творбата е създадена по време на пандемията от Covid-19, когато светът трябваше да прибегне до далечни във всяко едно отношение форми на общуване.

Семейните връзки са разгледани от необичаен ъгъл в творбата на Едит Карлсон *Family* (2019 г.). Карлсон често изобразява чудовищни или животински персонажи, произхождащи било от изчезнала фауна, било от средновековната иконография, възпроизведени по-късно в света на фантастичната литература и киното. Скулптурите на Карлсон понякога са описани като басни, особено когато на нейните животни или същества се дават човешки характеристики и поведение, за да се коментира съвременното общество с критично око.

РУТ БИАНКО

Малта

LINES OF MIGRATION (МИГРАЦИОННИ ЛИНИИ), 2020–21 Г.

Колажен диптих — монтаж върху ръчно изработена хартия

Размерите на общата композиция, включително рамката, са 160 cm x 250 cm

ЯН ЕЛКЕН (*1954 Г.)

Естония

KNOCK, KNOCK KNOCKING ON HEAVEN'S DOOR, 2007 Г.

Акрилни бои върху платно; 160 x 200 cm

С подпис и дата (долу вдясно), озаглавена (горе в средата)

Закупуено от твореца през 2007 г.

ЮП ВАН ЛИЙСХАУТ (*1963 Г.)

Нидерландия

MEDICINE CABINET, 1992 Г.

Формована смола, 50 x 50 x 10 cm

Подписана (вътрешната част на вратата)

Закупуено чрез галерия Fons Welters

(Амстердам) през 1992 г.

МАРКО БЛАЗО (*1972 Г.)

Словакия

WARHOL 1, 2007 Г.

Смесена техника върху платно,

100 x 80 cm

Закупено от твореца през 2010 г.

ЕДИТ КАРЛСОН (*1983 Г.)

естонски

FAMILY (СЕМЕЙСТВО), 2019 Г.

Бетон, метал, смесена техника

Променливи размери, височина приблизително 120 cm

БЕЛЕЖКИ

1. „Способността за именуване и/или преименуване на даден проблем е сред най-ефективните постижения на произведенията на изкуството; последните могат да помогнат за идентифициране на проблемите и за предлагане на решения на много широко равнище“. **Лвова, М.: Изкуство и демокрация: творческата енергия като сила за социална промяна. Дейтън: фондация Kettering, 2017 г.**
2. Както се изразяват художествените критици: „Ние приемаме „Творци за демокрация“ (ТЗД) като отправна точка за изучаване на обединяването на изкуството в Обединеното кралство с транснационалната солидарност, сформирани от миграцията и политическата мобилизация. Историята на ТЗД разкрива фестивала като форма и практика, в която се включват плакати и постери, произведения на изкуството, фотографии, филми, машини и звуци, участие, изпълнения, лекции и слайдове, създадени от творци с различен произход с цел колективно разглеждане на политически конюнктури (...)“. Несигурна солидарност: Творци за демокрация (1974–77 г.), февруари 2023 г. Програма на проявата, включваща беседи на Сесилия Викуня: „Да организираме мечти“ или „Мечтата беше да организираме мечти“; Винг Чан и Дейвид Морис: „Несигурна солидарност“; и Хана Хийли: „Творци за демокрация“ и експерименталното изкуство като солидарна практика“, наред с други. Онлайн симпозиум чрез Zoom, организиран от Afterall Research Centre, Лондонски университет по изкуствата.
3. Законодателна резолюция на Европейския парламент от 28 март 2019 г. относно предложението за регламент на Европейския парламент и на Съвета за създаване на програма „Творческа Европа“ (2021–2027 г.) и за отмяна на Регламент (ЕС) № 1295/2013 (COM(2018)0366 – C8-0237/2018 – 2018/0190(COD))
4. Резолюция на Европейския парламент от 19 януари 2016 г. относно ролята на межкултурния диалог, културното многообразие и образованието за популяризирането на основните ценности на ЕС (2015/2139(INI)),
5. (Колекция на Европейския парламент от произведения на изкуството)
6. Пак там.
7. Пак там.
8. Документация, предоставена от семейството на художника (Архив на колекцията на Европейския парламент от произведения на изкуството)
9. Пак там.
10. Пак там.
11. WINTLE, Michael, „Europe on Parade“, в Spiering, Menno у WINTLE, Michael (изг.): *Ideas of Europe since 1914: The legacy of the First World war (Идеи за Европа от 1914 г. насам: наследството от Първата световна война)*, издателство Palgrave Macmillan, 2002 г., стр. 121–124.
12. Между 1977 г. и 1982 г. Имендорф създава поредица от картини, рисунки и гравюри, озаглавени Café Deutschland, в които противоположните идеологии на Източна и Западна Германия са представени на метафорична сцена.
<https://www.toma.org/collection/works/80069>
13. Мамюз, Д.: *The Ecology of Democracy* (Екологията на демокрацията). Съединени американски щати: Kettering Foundation Press, 2014 г.
14. „Уважение, оттегляне, елипса: Уили Дохърти представя индиректно ирландския конфликт. (...) (...) От творбите на Уили Дохърти – фотографии, фотомонтажи и видеоматериали – е трудно да се разберат залозите, колкото пластични, толкова и политически, освен ако не си спомним заедно с Деклан Макгонагъл смисъла на израза „продължителна война“ и надписите по стените в Дери: „продължителна война“ е названието, използвано от ирландското републиканско движение за обозначаването на цялостният процес, в който неговите членове участват от 60-те години, но, както посочва Деклан Макгонагъл, изразът се използва и за война, която е повече от продължителна – безкрайна? – и от векове се води между англичаните и ирландците“. Dominique Vaqué (Доминик Баке): *Pour un nouvel art politique. De l'art contemporain au documentaire* (За ново политическо изкуство. От съвременното изкуство към документалистиката), издателство Flammarion – Champs arts, 2009 г., стр. 189–193.
15. „Колкото го надписите по стените, които тръбят посланията си от стените в Дери и от които Дохърти отчасти заема пластичната си лексика, те представляват, на два гласа и по парадоксален начин, както езика на възмущението на онеправданите, на които всичко е отнето, така и езика на тези, които гържат властта и се ползват от всички привилегии (...)“. Пак там.
16. „Дохърти изразжда цялото си творчество около конфликта и начините му на представяне (...) Дълго време произведенията на Дохърти са представени под формата на фототекстове: фотографии, предимно черно-бели, в голям формат, изобразяващи или привидно кротки пейзажи, или градски пространства, прицел на пропаганда, военно наблюдение и контрол, придружени от лаконичен, понякога афористичен текст – надпис на концепция и заявена позиция в основата на представянето. ». Пак там.
17. Докато властите бързат да премахнат и изтрият всяка следа от конфликт, снимката на Дохърти вместо това се опитва да опази жива паметта за това, което е разкъсало страната, да заяви, че сме длъжни да помним“. Пак там.
18. <https://museummayervandenbergh.be/en/zoektocht-naar-bruegel>
За допълнителен анализ Вж.: Bernadette Van Haute: „Dulle Griet‘ in seventeenth century Flemish painting: A risible image of popular peasant culture“ („Дуле Грим“ във фламандската живопис от седемнадесети век: комичен образ на популярната селска култура), *Acta Academica*, 2011 г., 43(2): 1-40. UNISA Institutional Repository (UnisaIR), Университет на Южна Африка.
19. Стефан Джамбазов разговор за Андрей Даниел, статията скоро ще бъде публикувана на сайта вnppeku.com. Вж.: <https://nha.bg/en/page/exhibition-andrey-daniel---the-last-7-years-at-academia-gallery>
20. https://openartfiles.bg/en/files/download/1210/181207-183127_NOlyahovaPDF_web.pdf
21. Мари Бромандер и Себастиан Рипсон: „Монументално нехайство, или как българските творци се борят срещу монументалната амнезия“, 2019 г.
<https://independent.academia.edu/MarieBromander>

ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗТОЧНИЦИ

ИЗЛОЖБИ

Structures de domination et de démocratie, Centre Pompidou, Paris, 2018

Poéticas de la democracia. Imágenes y contra-imágenes de la Transición. Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 2018-2020.

Artists for Democracy (exhibition and archival display exploring the 1970s art and activism of the collective organisation "Artists for Democracy"). Presented by England & Co at the Horse Hospital, London, 2023.

КНИГИ

Michael Wintle: "Europe on Parade" in SPIERING, Menno & WINTLE, Michael (Ed.): *Ideas of Europe since 1914: The legacy of the First World War*, Palgrave Macmillan, 2002. (EN)

Korza, P., Schaffer, B., & Assaf, A.: *Civic dialogue, arts & culture: findings from Animating Democracy*. Washington, DC. : Americans for the Arts, 2005 (EN)

Politik & Kunst - Kunst & Politik; Künstler und ihre Werke in den Bauten des Deutschen Bundestages in Berlin / Politics and Art - Art and Politics. Artists and Their Works in the Buildings of the German Parliament. Edited by order of the German Bundestag, by Dr. Andreas Kaernbach and Roger Sonnwald. Edition J.J. Heckenhauer, Berlin, 2005. (DE)

Dominique Baqué: *Pour un nouvel art politique. De l'art contemporain au documentaire*, Flammarion - Champs arts, 2009 (FR)

Joëlle Zask: *Art et démocratie. Les peuples de l'art*. Collection: Intervention philosophique. Presses universitaires de France, Paris, 2014 (FR)

Iván López Munuera: *Los encuentros de Pamplona (1972) como laboratorio de la democracia* (tesis doctoral). Universidad Complutense, Madrid, 2016 (ES)

F. de Meredieu: *Histoire matérielle et immatérielle de l'art moderne et contemporain*, Larousse, 2017. (FR)

Latorre, Guisela: *Democracy on the Wall. Street Art of the Post-Dictatorship Era in Chile*, 2019 (EN)
<https://ohiostatepress.org/books/titles/9780814214022.html>

Bill Posters: *The Street Art Manual*, Laurence King Publishing, 2020 (EN)

СТАТИИ

Robert, P. : « Les deux temps des arts visuels en démocratie: l'humanisme démocratique de l'art moderne et la démocratie praticable de l'art contemporain ». *Nouveaux Cahiers du socialisme*, 2016, (15), 67-76 (FR)

Puello, L. (2020). « Art and democracy. Exploring new ways to work creatively with citizens ». *Palabra*, 20(1), 64-74. (EN)
<https://doi.org/10.32997/2346-2884-vol.20-num.1-2020-3225>

УЕБСАЙТОВЕ

<https://art-collection.europarl.europa.eu/en/>

<https://www.tate.org.uk/tate-etc/issue-42-spring-2018/opinion-john-paul-stonard-art-democracy>

<https://www.tate.org.uk/visit/tate-liverpool/display/democracies>

<https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/community-art>

ХУДОЖНИЦИ, ВКЛЮЧЕНИ В ИЗЛОЖБАТА

<https://www.francoiseschein.com/>

<https://www.goudielynych.fr/>

<http://hannahcollins.net/>

<https://www.twofourtwo.com/>

<https://www.jameshanley.net/>

<http://www.danwolgers.com/>

<https://www.paulgrahamarchive.com/>

<https://imma.ie/artists/willie-doherty/>

<http://www.flokasearu.eu/>

<https://www.frieze.com/article/olaf-metzel>

<https://www.anton-clave.org/biographie/>

<https://www.missirkovbogdanov.com/>

<http://www.jaanelken.com/>

<https://www.ateliervanlieshout.com/>

<http://www.ruthbianco.com/Biodata.html>

<https://www.artnews.com/art-news/news/estonia-2024-venice-biennale-edith-karlson-1234649323/>

ЗАЕДНО ЗА ДЕМОКРАЦИЯ

Включете се в **Заедно за ЕС**

„Заедно за ЕС“ е общност от хора, които вярват в демокрацията и искат да ѝ дадат истински смисъл с активното си участие на следващите европейски избори. Общността свързва хора от цяла Европа и им дава възможност да се срещат, да споделят знания и да придобиват нови умения, като същевременно насърчават другите да гласуват през 2024 г.

